

Inleiding

Voor het (kwalitatieve) onderzoek naar de beleving van mensen bij het luisteren naar of zingen/spelen van de Mattheus Passion ging ik als volgt te werk:

In december 2006 heb ik een flyer met een oproep om respondenten te werven per e-mail verspreid. Van de 31 toegestuurde vragenlijstjes over de achtergrondvariabelen kwamen er 27 correct ingevuld terug. Hieruit is een selectie voor de interviews gemaakt op grond van gender, leeftijd en religieuze grondhouding. Voor de plaats van het interview zijn diverse opties benut:

- ° mijn huis,
- ° het huis van de respondent of diens werkplek
- ° een neutrale omgeving.

Een afspraak voor een interview werd gemaakt met 15 respondenten, waarbij, zoals gezegd, getracht werd een zo groot mogelijke en evenredige spreiding aan te brengen qua gender, leeftijd en religieuze achtergrond. Ik heb mij gerealiseerd, dat in dit heel specifieke onderzoek de populatie bestaat uit respondenten die:

- ° bijna allen, 14 van de 15, hoog opgeleid zijn,
- ° allen blank zijn
- ° een leeftijd hebben tussen de 26 tot 76 jaar met een gemiddelde leeftijd van 50,62 jaar
- ° bijna allen (14) een jeugd hadden die zowel godsdienstig is geweest als een culturele en muzikale invulling had, waarbij de meerderheid heeft aangegeven nu geen lid meer te zijn van enig kerkgenootschap (12).

Van de vijftien gesprekken zijn er dertien gekozen als bruikbaar voor het onderzoek: de eerste twee interviews zijn weggelaten omdat ik toen nog niet voldoende ervaring had in het aansturen van een goed vraaggesprek.

Ondanks haar drukke werkzaamheden heeft AN tijd vrijgemaakt voor ons gesprek. Op dinsdagmiddag 27 februari om 13.00 uur klop ik op haar kamerdeur op de zesde etage van het Erasmusgebouw.

Achtergrondvariabelen

Naam: *an*
Geboortedatum: *1980*
Opleiding(en): *WO Duitse Taal en Cultuur; en Wijsbegeerte*
Beroep: *Wetenschapper*
Functie: *Junioronderzoeker RU*
Religieuze opvoeding, Lid kerkgenootschap, verleden: *Ja, R.K.*
heden: *R.K.*
Ervaring Passies: *Studentenkoor Alphons Diepenbrock, vroeger jeugdchoor parochie*
Muzikale activiteiten: *blokfluit, piano, koorzang*

Interview

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: Daarvoor zijn meerdere redenen. In de eerste plaats ben ik van huis uit, vooral door mijn moeder, gewend aan de traditionele uitzendingen en uitvoeringen in de passietijd. Ik ben ook met klassieke muziek opgevoed. Ik zat als kind op pianoles, en in mijn studententijd zong ik bij het Nijmeegs Studentenkoor Alphons Diepenbrock, waarmee ik de Johannes Passion heb gezongen en uitgevoerd. Ik ga ook wel naar uitvoeringen luisteren; zo was ik vorig jaar in de gelegenheid om een uitvoering in Duitsland mee te maken in een prachtige dertiende-eeuwse basiliek, wat een heel bijzondere ervaring was. Thuis en hier op mijn werkplek luister ik ook wel naar cd-opnamen.

Vraag: Hoe luister je?

Antwoord: Als ik naar muziek ga luisteren doe ik dat met aandacht. Ik ga er echt voor zitten en zie het als een moment van bezinning. Ik kom dan tot rust en besef dat ik erg hectisch bezig ben doorgaans; de muziek brengt je weer tot jezelf en geeft een gevoel van verbondenheid met het grote geheel en met God. Je beseft dat je niet 'zomaar' leeft, maar dat alles een betekenis heeft. Ik voel groot ontzag voor Bach; zijn muziek is nauwelijks menselijk te noemen maar eerder goddelijk. Ik voel ook ontzag voor God, die Bach gemaakt heeft met die speciale gave en die gezorgd heeft dat hij die gave ook gebruikt heeft.

Vraag: Mensen kunnen sterk worden geraakt door muziek als de passiemuziek van Bach. Herken je dat?

Antwoord: Lichaam en geest zijn met elkaar verbonden; door het luisteren wordt je geraakt in je menszijn, in je diepste wezen, dat een onderdeel is van Gods schepping en van de grootsheid daarvan. Je staat stil bij de betekenis van Jezus' lijden, dood en verrijzenis gedurende de paastijd, ook nu na tweeduizend jaar, elk jaar weer opnieuw. Bach heeft dit alles in zijn muziek weten uit te drukken. Fysiek geeft dat een heel intens gevoel, ook een verdrietig gevoel, soms tranen en ook wel een bepaalde opwinding die

lichamelijk ontspanning brengt terwijl de geest zo in vervoering is, wat bijna een tegenstelling lijkt te zijn.

Vraag: Waardoor precies word je ontroerd?

Antwoord: Met name de aria's, waar de weinige zinnen die er in feite zijn steeds weer worden herhaald. Ik vind dat heel mooi.

Vraag: Brengt de muziek je in een andere stemming?

Antwoord: Ja, muziek kan mij in een andere stemming brengen. Ik heb haar gekozen om juist dat moment van rust, van bezinning te beleven en daar de tijd voor te nemen. Het is een stukje religieuze ervaring voor mij. Hierdoor kan ik dan weer verder met mijn werk: ik ben aan het promoveren op onderzoek naar het bijgeloof in Duitsland in de zeventiende en achttiende eeuw, waar veel bezetenheid, werk van de duivel, magie en hekserij aan de orde is. Door naar muziek, de passiemuziek van Bach te luisteren, kom ik even los van deze materie en kan ik er later weer fris mee verder gaan. In die zin is het luisteren voor mij ook inspirerend.

Vraag: Heeft deze muziek voor jou met religie te maken?

Antwoord: De muziek is voor mij al zo 'bovenmenselijk en goddelijk' dat het lijkt of God zelf muziek maakt. De orde en structuur ervan roepen religieuze gevoelens in mij op. Ik ben nog steeds overtuigd katholiek. Ga niet alleen naar de kerk, maar ik ben ook actief op organisatorisch gebied. In mijn studietijd was ik voorzitter van de katholieke studentenvereniging Titus Brandsma. Ik was actief in de organisatie van de Wereld Jongeren Dagen (WJD) in Keulen. Ook binnen het bisdom zet ik me in bij de organisatie van jongerenactiviteiten. En ook landelijk, in de organisatie van workshops voor de Katholieke Jongeren Dag (KJD) bijvoorbeeld. In Nijmegen proberen m'n echtgenoot en ik in de Emmausparochie iets op te zetten voor jongeren (daar moeten we namelijk nog mee beginnen; we hebben er met de deken over gesproken en hij zou een en ander in gang zetten). Wij hebben een sterke beleving van een gemeenschapsgevoel: katholiek zijn doe je samen en het is ook leuk.

Vraag: Was de beleving voor jou anders toen je in het koor zong? Kun je uitleggen wat dan het verschil is?

Antwoord: Voor mij was de beleving nog sterker omdat je er zo actief en fysiek bij betrokken bent. Het raakt je nog meer, het dringt dieper door. De betrokkenheid is nog groter. Dit is dan wel pas na maandenlang repeteren het geval.

Vraag: Wat vindt u van dit interview, *hebt u nog iets toe te voegen?*

Antwoord: Ik vind het heel leuk. Het is fijn om hierover te kunnen vertellen, over die herinneringen aan zoiets moois. Je kunt dit alleen doen met mensen die op dezelfde manier in het leven staan en die de muziek ik op deze manier beleven. Alleen een religieus gevoel is niet genoeg, want de muzikale achtergrond is ook heel belangrijk.

Hoog Keppel woensdagochtend 21-2-2007 om 9.30 ten huize van AT. Haar echtgenoot verblijft momenteel in het ziekenhuis en wordt dagelijks in de middag door haar bezocht; vandaar dat zij de voorkeur gaf aan dit vroege tijdstip voor ons gesprek. Terwijl A. verse koffie zet, neem ik nog even de gegevens uit de oriëntatieronde met haar door.

I. Achtergrondvariabelen

Naam	<i>at</i>
Geboortedatum	<i>1930</i>
Opleiding	<i>Middelbaar onderwijs, taalcurssussen</i>
Beroep	<i>Huisvrouw</i>
Religieuze opvoeding	<i>rk</i>
Lid kerkgenootschap	
Verleden	<i>rk</i>
Heden	<i>-</i>
Ervaring passies	<i>ja</i>
Muzikale activiteiten	<i>zanglessen - C diploma muziekschool, koorzang</i>

II. Interview

Vraag: Waarom luistert u?

Antwoord: Het was bij ons thuis vroeger geen traditie om naar de Passiemuziek van Bach te luisteren. Mijn vader hield er niet zo van; hij vond Bach 'zware kost' en de passies waren voor hem 'begravenismuziek'. In mijn familie waren veel mensen die in koren zongen, en dan vooral in kerkkoren, waar veel Gregoriaans werd gezongen. Door veel naar de radio te luisteren leerde ik zelf de Passies kennen en waarderen. Niet alles van Bach vind ik mooi, maar de Mattheus Passion wel. Na mijn huwelijk ben ik in koren gaan zingen in de verschillende delen van het land waar ik kwam te wonen. Als luisteraar heb ik voor het laatst de Mattheus bijgewoond in Doetinchem in 2001.

Vraag: Hoe luistert u?

Antwoord: In de concertzaal luister ik op het puntje van mijn stoel, als de kwaliteit van de uitvoering tenminste goed is. Je word er dan in ondergedompeld, je gaat er helemaal in op. Wij gingen ook wel naar de uitvoeringen in Arnhem luisteren, maar daar vond ik het koor veel te groot, te massaal. In Nijmegen hoorde ik eens een uitvoering o.l.v. Hans Vonk met een klein Engels koor, dat was prachtig. Ik luister dus ook wel technisch. Als ik iets anders aan het doen ben, zoals bijvoorbeeld het naaien van kleding, wat ik boven pleeg te doen, dan luister ik ook wel naar muziek, maar niet naar de Mattheus. De muziek is er dan meer op de achtergrond. Muziek is voor mij een steun en toeverlaat, ik ondervind er houvast aan, de dingen komen weer op de rails.

Vraag: Mensen kunnen sterk geraakt worden door de passiemuziek van Bach, herkent u dat?

Antwoord: Het lijdensverhaal is schitterend uitgebeeld. De manier waarop het wordt vertolkt speelt een grote rol. Zo vind ik het onder andere belangrijk dat er na een uitvoering enkele ogenblikken stilte is, in plaats van een applaus. Dit uit respect voor de gebeurtenis die hier verklankt is. Daarbij past het niet om euforisch te gaan klappen. Het raakt me wel ja, maar er is geen sprake van tranen. Het is wel zo, dat ik gesterkt wordt door deze muziek, zoals ik al aangaf: het brengt rust. Muziek is heel abstract, je kunt het niet vastpakken en ook niet onder woorden brengen wat er nu zo mooi aan is. Je moet het ondergaan. Iedereen doet dat op zijn eigen manier.

Vraag: Wat is dan uw manier?

Antwoord: Je eigen gemoedstoestand van het moment van luisteren is heel belangrijk. De ene keer ben je wat labiel, een andere keer meer optimistisch. Ik denk dat je eigen stemming heel bepalend is. De Mattheus kan wel troost brengen: een gemartelde ziel is tot rust gekomen. Ik wordt er in ieder geval niet vrolijk van.

Mijn man is vijf jaar geleden door een infarct invalide geworden. Afleiding is belangrijk voor mij: ik ga nog steeds naar naaicursussen, vooral in verband met de sociale contacten. Ook om deze reden onder meer, ben ik nog steeds lid van de Alliance Française.

Het doet wel pijn dat ik niet meer kan zingen, vooral als ik mijn stapel koorpartituren in de kast zie liggen. Ik ga niet zingen bij bejaardenkoren; daarvan is het niveau te laag (zij doen er vier weken over om een couplet in te studeren!) en het repertoire dat zij zingen vind ik ook niet interessant. Ik heb brede belangstelling voor klassieke muziek, en heb ook Ligeti in de kast staan. Je moet daar vaker naar luisteren om te kunnen beoordelen of het je wel of niet aanspreekt. Moderne componisten vragen veel aandacht.

Vraag: Heeft deze muziek voor u met religie te maken?

Antwoord: Ik houd van deze muziek om de muziek, meer dan om het verhaal. Ik voel wel verbondenheid met de natuur, met muziek, met de beeldende kunst. Ik ben nog steeds lid van de rooms katholieke kerk in Wehl, hoewel ik daar niet meer heen ga. Wat de pastoor daar vertelt spreekt mij niet meer aan. Ik kan niet meer geloven wat wij voeger hebben geleerd over de godsdienst.

Vraag: Geloof u nog wel in God, of geeft u op een of andere manier vorm aan religieuze gevoelens?

Antwoord: Er moet wel een hogere macht zijn, maar of hij nu God heet of Allah, dat weet ik niet. In naam van de religie is er veel te veel bloed vergoten; oorlog is verschrikkelijk. Wel bid ik nog altijd voor ik 's avonds ga slapen.

Vraag: Kunt u nog iets vertellen over een verschil in uw beleving als koorlid en als luisteraar?

Antwoord: Als je aan het zingen bent ben je veel meer bezig met technische zaken als contact met de dirigent, adem, luisteren naar de anderen. Je streeft naar perfectie en je wilt een goed stuk werk leveren. Op de repetities mag er nog wel eens iets fout gaan maar tijdens de uitvoering niet. De dirigent moet op zijn mensen kunnen vertrouwen. Na afloop van de repetities en meer nog na een concert ben je zeer voldaan maar ook leeg en uitgeput; je hebt alles gegeven wat je in je had. Het is regelmatig voorgekomen dat ik, doodmoe na een dag vol tuinwerkzaamheden, liever een repetitie zou hebben overgeslagen, maar ik ging dan toch. Ik kwam er dan weer helemaal 'in' en ik was dan na afloop weer voor de hele komende week opgeladen en vol energie.

Tijdens de concerten als luisteraar kon ik me meer laten meeslepen door de muziek en het verhaal en ging ik er geheel in op. Zo is de beleving als zanger en als luisteraar volkomen verschillend.

Vraag: Wat vond u van het interview? Hebt u nog iets toe te voegen?

Antwoord: Ik vond het leuk. Over muziek raak je nooit uitgepraat en nooit uitgeleerd.

Op donderdagmiddag 15-2-2007 om tien voor drie belt BB. bij me aan. Hij is komen fietsen met dit prachtige weer. Hij drinkt graag een espresso; ik maak die voor hem klaar en dan beginnen wij het gesprek.

I. Achtergrondvariabelen

Geboortedatum: 1930
Opleiding(en): MULO A & B, HTS - scheepsbouwkunde
Beroep: ex scheepsbouwkundige
Functie: ex scheepsarchitect
Religieuze opvoeding: rooms katholiek
Lid kerkgenootschap: verleden & heden: rooms katholieke kerk
Actieve ervaring Passies: nee
Muzikale activiteiten: verleden: koorzanger, tijdelijk dirigent (bij gebrek aan beter) heden: zanger Dominicaanse cantorij te Huissen

Interview

Vraag: Waarom luistert u?

Antwoord: Mijn moeder was muzikaal, er werd vroeger thuis al naar klassieke muziek geluisterd. Mijn ene dochter is harpiste, de andere speelt fluit en cello. Mijn oudste dochter zingt in het Bachkoor hier in Nijmegen. Ook toen wij nog niet hier woonden gingen wij elk jaar daar naar de uitvoering van de Passionen luisteren. Daarvoor gingen wij naar de Mattheus in Rotterdam. Ik heb ook een cd opname, waar ik graag naar luister. Vooral de uitvoering van Harnoncourt vind ik prachtig.

Vraag: Hoe luistert u?

Antwoord: Meestal luister ik in de concertzaal met een tekstboek in de hand, waarin zowel de Duitse tekst staat als de Nederlandse vertaling, die ik overigens niet mooi vind. Ik doe dat met volle aandacht. Ook als ik thuis naar de cd luister doe ik dat met alle aandacht en met de tekst erbij. Ik vind de manier waarop Bach deze tekst heeft verklankt heel bijzonder. Het is een religieuze tekst en juist dat religieuze aspect heeft Bach bijzonder mooi weten uit te beelden in muziek.

Vraag: Mensen kunnen sterk worden geraakt door muziek als de passiemuziek van Bach. Kent u dat ook?

Antwoord: Mijn tranen houd ik tegen; ik ben dus regelmatig wel tot tranen bewogen. Ik ga meestal samen met anderen, met wie ik naderhand mijn ervaringen deel. Ik vind het Bachkoor eigenlijk te groot en te massaal. Ik denk wel eens hoe fijn het zou zijn als ik zelf nog eens zou kunnen meezingen.

Vraag: Waardoor precies wordt u ontroerd?

Antwoord: Er zijn wel gedeelten die ik bijzonder mooi vind, zoals 'Mache dich mein Herze rein', 'Buss und Reu', 'Erbarme dich', 'Aus Liebe will mein Heiland sterben', en 'Können Tränen meiner Wangen'. Aangegeven had ik al het beginkoor 'Kommt ihr Töchter' en het slotdeel, eigenlijk al vanaf 'Nun ist der Herr zu Ruh gebracht' en natuurlijk 'Wir setzen uns mit Tränen nieder'.

Vraag: Brengt de muziek u in een andere stemming?

Antwoord: De muziek blijft wel doorwerken, een paar dagen lang. Op woensdag is altijd de uitvoering door het Bachkoor, en op vrijdag volgt dan de uitzending door radio en tv. Het is niet zo dat ik speciaal door de passiemuziek tot reflectie kom; daarmee is mijn hele leven altijd al gevuld geweest. Mijn leven was in wezen altijd al religieus.

Vraag: Dat sluit dan mooi aan bij mijn laatste vraag: heeft deze muziek voor u met religie te maken? Misschien kunt u een korte levensbeschrijving geven?

Antwoord: In mijn jeugd had ik wel belangstelling voor het priesterschap. Ik was misdienaar, korte tijd, koorzanger en acoliet. Ik had al contact met mijn huidige echtgenote, toen ik eens op een retraite sprak met een priester over deze zaken. Toen ik hem over mijn liefde voor mijn vriendin vertelde zei hij: "Ga daar maar fijn mee door." Ik ben dus met haar getrouwd en kreeg kinderen, maar altijd ben ik religieus gebleven en betrokken geweest bij de kerk. Ik heb na een verhuizing naar Rozenburg een eigen katholieke parochie opgericht in een protestante omgeving, was er lid van het eerste kerkbestuur, voorzitter van de parochieraad, lid van een pastoraatsgroep, secretaris van een gemeenschap der kerken, werkzaam in de opvang van asylzoekers. Nog steeds hebben we contact met een familie uit Sri Lanka, die wij ook nog wel hulp geven. Toen ik in Nijmegen kwam wonen heb ik samen met mijn vrouw gezocht naar een kerk om ons thuis te voelen, maar de meeste zijn te groot en tegelijkertijd ook te leeg. Tegenwoordig bezoek ik de Dominicaanse Cantorij in Huissen, waar ik regelmatig zondags binnen een kleine gemeenschap de woord en communiedienst leid en de preek doe. Ik maak zelf ook liturgische teksten. Ik heb ook de pastorale school gevolgd, een opleiding/vorming vanuit het bisdom, voor vrijwilligers binnen de kerk. Daar leerde ik over kerkopbouw en catechisatie. Ook een cursus 'preken' heb ik gevolgd. Ik ervaar deze vieringen in Huissen als bevrijdend, omdat ze voortkomen uit een filosofie en benadering van ruimdenkendheid en de opvattingen er vrijer zijn over bv. thema's als homofilie en de plaats van de vrouw in de kerk. De Mattheus Passion is voor mij evenzeer een liturgische ervaring als mijn kerkbezoek en overige kerkelijke activiteiten.

Vraag: Uw leven is dus altijd al gevuld geweest met religie, zowel in het nadenken erover als in het beleiden ervan, terwijl u ook organisatorisch erg actief bent en geweest bent, zodat de Mattheus Passion daar eigenlijk heel logisch in past en deel van uitmaakt?

Antwoord: Ja, ik ben mijn leven lang al een religieus mens; de passiemuziek van Bach is daar eveneens een uitingsvorm van.

Vraag: Wat vindt u van dit interview?

Antwoord: Ik vond het heel leuk, want ik wist eigenlijk niet wat er van mij werd verwacht.

Nijmegen vrijdag 09-02-2007. De afgesproken plaats is het Erasmusgebouw, in de koffiehoek op de 15^e verdieping. Omdat het er toch vrij druk bleek te zijn heb ik aan de balie een kamer (15.39) gereserveerd van 12.00-13.00 uur.

I. Achtergrondvariabelen

Naam	dl
Geboortedatum	1964
Opleiding	VWO, WO + gepromoveerd
Beroep	wetenschappelijk onderzoeker RUN
Functie	senior onderzoeker milieu- maatschappij- wetenschappen aan de Faculteit der Managementwetenschappen
Religieuze opvoeding	protestant (maar vrij 'licht')
Lid kerkgenootschap, in verleden	geen
in heden	geen
Actieve ervaring Passies	nee
Muzikale activiteiten	piano, begeleidt o.m. zangers.

II. Interview

Vraag: Je omschrijft je opvoeding als 'protestant, maar vrij licht'. Hoe bedoel je dat?

Antwoord: Ik bezocht een christelijke basisschool en ook een christelijke middelbare school. Mijn ouders gingen echter niet naar de kerk en wij ook niet. De keuze voor bijzonder onderwijs i.p.v. openbaar berustte op de keuze voor betere kwaliteit. Mijn vader was van oorsprong hervormd en mijn moeder is op latere leeftijd remontstrants geworden. Mijn echtgenote is katholiek opgevoed; zij ging in haar jeugd wel naar de kerk; mijn kinderen zitten nu ook op rk scholen, ook om kwaliteitsredenen; bovendien wonen wij nu in Maastricht. Wij gaan niet naar de kerk.

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: Mijn vader luisterde vroeger altijd naar de uitzending over de radio van de Mattheus Passion tijdens de week voor Pasen. Ik heb daar geen speciaal goede of slechte herinneringen aan; het is een gegeven. Mijn vrouw en ik gingen regelmatig naar concerten, ook Bach, maar eigenlijk nooit naar de Mattheus; eerlijk gezegd gaan we pas deze Pasen voor de eerste keer naar een live-uitvoering van de Mattheus in de St. Servaes! Ik luister wel naar cd opnamen, en dan niet alleen in de passietijd. Ik luister dan de ene keer met volle aandacht, maar ook komt het voor dat ik de muziek aan heb staan als ik met andere dingen bezig ben, bijvoorbeeld tijdens de lunch. Absoluut niet echter als ik met geestelijke arbeid bezig ben. Ik hecht grote waarde aan de kwaliteit van de uitvoering.

Vraag: Wat gebeurt er met je tijdens het luisteren?

Antwoord: Ik ervaar de muziek van Bach in het algemeen en de Mattheus Passion in het bijzonder als rustgevend. Naar mijn beleving komt dat voornamelijk door de structuur van Bachs muziek; de gemiddelde barokmuziek

kan soms zo rustgevend zijn dat het slaapverwekkend wordt, wat zeer zeker niet bij Bach het geval is. Zijn muziek is spannend kwa harmonie en opbouw. Dit brengt mij in harmonie met mijn omgeving. Het luisteren kan mij in een nadenkende stemming brengen; ik kies er juist in dagen die druk zijn met werk en gezin voor om hiernaar te luisteren. Ik verwacht dan ook het rustgevende en ontspannende effect. Ik luister vooral analytisch, rationeel, in plaats van emotioneel.

Vraag: Kun je nog iets vertellen over je eigen muzikale activiteiten? Je schrijft dat je zangers begeleidt, hoe gaat dat in zijn werk?

Antwoord: Ik begeleid een groepje van drie zangers, individueel en ook als ensemble. We zijn allen amateurs. We geven jaarlijks een concertje, onlangs nog met een heel gevarieerd programma, met o.a. muziek van Purcell, Fauré, Gershwin en Cole Porter. Toen ik nog in Wageningen woonde speelde ik samen met een cellist, o.a. werk van Beethoven, Brahms, Janacek.

Vraag: Mensen kunnen sterk worden geraakt door deze passiemuziek; herken je dat?

Antwoord: : Van andere emoties, als blijdschap of droefheid bijvoorbeeld, is geen sprake. Blij word ik van andere muziek, en hoewel het verhaal, de handelingen in de passies droevig zijn, word ik er zelf niet droevig van.

Vraag: Van welk(e) gedeelte(n) houd je het meest?

Antwoord: De aria *Erbarme dich* en het slotkoor zijn voor mij enkele van de hoogtepunten.

Vraag: Brengt de muziek je in een andere stemming?

Antwoord: Ik kan wel twee voorbeelden geven: ik heb eens voor een zwaar examen bewust muziek van Bach beluisterd, waardoor ik tot rust kwam en geïnspireerd werd. Ik schrijf zelf veel, niet alleen wetenschappelijk werk maar ook verhalen. Daarbij ben ik een liefhebber van beeldende kunst, die ik zelf ook beoefen door te schilderen. Bach is in zijn polyfonie een voorbeeld van 'gelaagde structuren'. Ook in de beeldende kunst houd ik erg van de 'polyfonie in beelden' zoals ik dat wil noemen.

Vraag: Vind je dat de passiemuziek van Bach met religie verbonden is?

Antwoord: Ja, die verbondenheid is er natuurlijk al door de inhoud van de tekst en het verhaal. Maar ook andere muziek kan religieuze gevoelens oproepen.

Vraag: Wat bedoel je daarmee, wat zijn voor jou religieuze gevoelens?

Antwoord: Ik denk dat het gaat om gevoelens van verbondenheid met de wereld, de natuur, de kunst. In elke kunstvorm vind je de grote werken die uitstijgen boven elke analyse en interpretatie en boven hun eigen tijd, boven de historische context. Zij zijn van een 'hogere orde'. Daartoe reken ik bijvoorbeeld de Mattheus Passion van Bach, de Winterreise van Schubert, enkele van de symfonieën van Bruckner, de zelfportretten van Rembrandt, maar ook het abstracte expressionisme van Willem de Kooning. Deze 'autonome' kunst is harmonie in de brede zin. Het gebruikelijke rationaliseren is niet in staat het eigene ervan onder woorden te brengen. Ik zoek eigenlijk steeds naar iets wat uit gaat boven het benoemen en formuleren. Het raadsel, het 'onzegbare' moet blijven bestaan.

Vraag: Je uitleg over de werking van deze grote kunstwerken, nl. het uitstijgen boven het benoembare, gaat dus op voor zowel religieuze gevoelens als voor deze kunstwerken zelf? Ook mensen die religieuze ervaringen zeggen te hebben gehad geven aan dat woorden te kort schieten om te beschrijven wat ze hebben gezien, gehoord, gevoeld. Bedoel jij dat ook?

Antwoord: Ja, precies. Ik ben een liefhebber van de Deense kunstenaar Per Kirkeby, die ook dat structureel gelaagde werk maakt, 'polyfoon'. Het is deels abstract en deels figuratief met herkenbare elementen en fragmenten. Gedeeltelijk doorschijnend, d.w.z. dunne verflagen, daardoor half-transparant, zodat de onderliggende lagen zichtbaar zijn. De structuur is de hoofdzaak. Maar ook dit moet je zelf zien om te begrijpen wat ik bedoel. Zoals Armando, ook een van mijn favorieten, zegt: "Als ik het kon zeggen, zou ik niet schilderen, maar het opschrijven."

Nijmegen 25-01-2007, donderdag 16.00, naar keuze van de respondent op haar werkkamer, RU. Als ik mij bij haar meld, neemt ze mee mee naar een andere kamer die zij voor dit doel heeft gereserveerd, om haar kamergenote niet te storen met ons gesprek. Dit stel ik zeer op prijs en bedank haar hiervoor.

I. Achtergrondvariabelen

Naam	es
Geboortedatum	1979
Opleiding	Master Neuroscience and Cognition
Beroep	Wetenschappelijk onderzoeker Promovenda
Religieuze opvoeding, Lid kerkgenootschap in verleden heden	protestants evangeliegemeente (via ouders) PKN Baptistengemeente.
Actieve ervaring Passies	Koorzanger bij de Johannespassion
Muzikale activiteiten,	piano, zang, viool.

II. Interview

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: Mijn vader draaide vroeger altijd platen van Bach en Händel en ik vond dat mooi. Met acht jaar kreeg ik pianoles. Ik speelde altijd graag Bach. Er zijn geen speciale herinneringen aan verbonden. Ik was de oudste van vier kinderen en had als enige interesse in de muziek van Bach. Met achttien jaar ben ik viool gaan spelen. In mijn studietijd in Utrecht zong ik ook in een studentenzangclub. In Utrecht heb ik ook colleges gevolgd in muziektheorie en muziekgeschiedenis. Toen ik hier in Nijmegen stage kwam lopen ging ik zingen bij het Nijmeegs Studenten Koor Alphons Diepenbrock.

Vraag: Hoe luister je?

Antwoord: Ik luister naar muziek onder alle omstandigheden, ik kan er ook goed bij werken, zowel lichamelijk(lachend: stofzuigen) als geestelijk. Ik kan wel schrijven maar niet lezen als ik muziek aan heb staan. Ook in de trein luister ik altijd; als ik een lange tijd naar Skye Radio heb geluisterd wordt dat vervelend en dan schakel ik over op Bach, wat nooit gaat vervelen; zijn muziek maakt de wereld mooier. Ik luister niet a priori technisch, hoewel het me wel opvalt als ik iets niet mooi uitgevoerd vind. Ik volg bv bij de Passionen graag de complexiteit van de verschillende stemmen in het koor. Het verhaal en de tekst zijn belangrijk als ik geconcentreerd luister.

Vraag: Wat gebeurt er met je tijdens het luisteren?

Antwoord: Ik geniet erg van de melodische en/of harmonische wendingen bij Bach. Een Trugschluss kan heel verrassend zijn, dat is leuk. Soms ga ik meezingen, dat is dan wel eens een vorm van bidden. Als geconcentreerd luisteraar vereenzelvig je je met de handeling. Vooral in een concert kan het voorkomen dat je geheel van de wereld bent, zo kun je opgaan in de muziek.

Vraag: Mensen kunnen sterk worden geraakt door muziek; herken je dat?

Antwoord: Vooral in concerten, als de concentratie het grootst is, kan ik sterk geraakt worden, ik zou dan kunnen huilen, zo mooi is het. Je kunt dan alles om

je heen vergeten. Soms kun je zelfs ook lachen.

Vraag: Wat bedoel je?

Antwoord: Bijvoorbeeld een gedeelte als: *Sind Blitze, sind Donner in Wolken verschwunden* dat is toch prachtig, al is het niet bedoeld om te lachen, ik vind het heel leuk. (lacht) Je komt tot rust, je voelt je vredig, het is alsof je problemen minder worden: alles komt wel goed.

Vraag: Waardoor precies word je ontroerd, door welk moment/gebeurtenis/muzikaal?

Antwoord: De aria *Aus Liebe Will mein Heiland sterben* vind ik het allermooiste, dan denk ik : "Zou dat echt waar zijn? Dat is toch helemaal te gek!" Andere momenten die ik heel speciaal vind en mij ontroeren: spelen met mijn vader samen zoals nu pas in de kerstvakantie. Als ik luister naar Bach, gespeeld door Glenn Gould, dan geeft me dat ook energie en inspiratie.

Vraag: Hoe betrokken ben je bij het 'verhaal'?

Antwoord: Het verhaal beleef ik met een open houding; ik ben niet, zoals mijn ouders overtuigd van de absolute waarheid ervan, ik ben meer een twijfelaar, een zoeker. De Passiemuziek maakt de gebeurtenissen in het verhaal meer zichtbaar, het geloof wordt er sterker door. De schoonheid van de muziek raakt je nog meer, bij de gedachte dat het echt gebeurd zou zijn. Het is een positieve geloofservaring! (lacht) Bij het zelf zingen ervaar ik het meer als een kunstwerk.

Vraag: Brengt de muziek je in een andere stemming?

Antwoord: Ja, ik kan er heel blij van worden, en ook kan het zijn dat ik de dingen kan relativiseren, zoals ik daarnet al zei. Soms is het zo mooi dat je zou kunnen huilen, maar dat doe ik dan niet, zo stom.

Vraag: Wat vind je van dit interview, heb je nog iets toe te voegen?

Antwoord: Ik vond het een heel leuk interview! Het is leuk om na te denken over de verschillende soorten van beleving: als violist luister en beleef je tijdens het spelen anders, daar is de vioolklank essentieel. Bij de piano dan houd ik weer veel van de samenklanken. Als zanger let je ook heel goed op de rol van de anderen; ik zing sopraan en dan is het mooi om jouw stem te voegen naar de anderen. Elke manier vraagt een eigen benadering bij het luisteren. Bij de Passiemuziek spelen verhaal en tekst een grote rol bij de religieuze beleving. Zo kreeg ik van mijn moeder een heel bijzonder cadeau voor mijn verjaardag vorige maand. We gingen met mijn ouders, oma en mijn echtgenoot naar Antwerpen om daar in een mooie oude kerk 's middags de koralen uit het Weihnachtsoratorium te repeteren met het gehele publiek, en na de professionele uitvoering 's avonds werden deze nog eens met de hele kerk gezongen. De kwaliteit (lachend) was natuurlijk niet optimaal, maar het was wel een beleving. Mijn oma kreeg kort daarna een hersenbloeding en heeft nu nog last van afasie. De laatste herinnering aan haar is zo wel een heel bijzondere.

Donderdagmiddag 23-2-2007 om 16.00 uur voer ik bij mij thuis het eerste gesprek met een professioneel musicus, ga; wij drinken beiden een glas water.

Achtergrondvariabelen

Naam	ga
Geboortedatum	1956
Opleiding(en)	conservatorium Maastricht DM piano, UM Piano, aantekening begeleiden, aantekening kamermuziek
Beroep	pianist
Functie	pianist en docent
Religieuze opvoeding	rk
Lid kerkgenootschap, verleden	rk
Lid kerkgenootschap, heden ?	-
Actieve ervaring Passies	nee
Muzikale activiteiten	pianoles geven, kamermuziek, begeleiden

Interview

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: Er was bij mij thuis geen traditie wat betreft klassieke muziek, mijn vader had een muzikale smaak die niet de mijne was en mijn moeder zong in het kerkkoor. Ik kreeg pianoles omdat ik dat zelf graag wilde. Rond mijn twaalfde jaar werd het voor mij duidelijk dat ik in de muziek verder wilde en pianist wilde worden. Ik kocht van mijn zakgeld grammofonoplatten en Beethoven werd mijn grote liefde. Langzamerhand breidde mijn LP collectie, waaronder zich ook de Mattheus Passion bevond, zich uit. Ik luisterde heel veel naar muziek; ik dronk die als het ware in. Ik nam muziek op van de radio, op mijn bandrecorder. Ook later, toen ik aan het conservatorium in Maastricht studeerde bleef ik heel veel luisteren, en niet alleen naar pianomuziek maar ook naar symfonieën, kamermuziek, vocale muziek. Ik ging ook wel luisteren naar uitvoeringen van de Mattheus in de paastijd, ook nu doe ik dat nog; er is dan altijd wel een uitzending op radio en/of televisie. Ik heb ook diverse cd opnamen waar ik soms naar luister.

Vraag: Hoe luister je?

Antwoord: Als ik nu luister dan is dat met volle aandacht, vroeger kon ik er wel iets anders bij doen, wat lezen of knutselen. Ik luister graag met de partituur erbij. Ik luister naar de technische aspecten: hoe is de kwaliteit van de uitvoering, hoe zit de muziek compositorisch in elkaar, harmonisch, ritmisch, structureel? Maar ik laat me ook door mijn gevoel meeslepen en is er sprake van emoties. Dat kan beide gebeuren binnen een sessie: die momenten van 'kennis-aandacht' wisselen af met ogenblikken van emotionele aandacht. Bij beide ben ik volledig geconcentreerd en ga ik er helemaal in op. Hoe beter de uitvoering is, des te meer laat ik mij meeslepen door mijn gevoel en des te minder luister ik technisch.

Vraag: Mensen kunnen sterk geraakt worden door de passiemuziek van Bach. Dat herken jij dus ook?

Antwoord: Ja, ik kan sterk ontroerd raken: opwinding, tranen in de ogen, de

adem stekt. Dat is vooral het geval bij bepaalde passages. Het is niet louter de tekst die deze ontroering teweeg brengt, maar vooral de manier waarop Bach de gebeurtenissen heeft verklankt.

Vraag: Welke gebeurtenissen?

Antwoord: Het begint al meteen met het openingskoor: *Kommt ihr Töchter helft mir klagen*, waar Bach zo mooi de spanning opbouwt door eerst de beide orkesten te laten spelen, waarna de beide koren pas na enig tijd invallen en waaraan zich nog later dan het jongenskoor toevoegt, boven alles uitstralend. Verder de spijt van Petrus als de haan kraait: *er weinete bitterlich* is een typische barokke woordschildering, maar zo ontroerend. Ook de scène met de kruisdood en de aria *Aus Liebe will mein Heiland sterben*, raken mij sterk.

Vraag: Kan de muziek je in een andere stemming brengen?

Antwoord: De muziek brengt mij in de stemming van dit verhaal: over het algemeen wel droevig, maar soms toch ook grappig, bijvoorbeeld wanneer Petrus het oor afslaat van de knecht. Dat vind ik leuk, die verontwaardiging die je dan hoort in de muziek, en daar kan ik wel om lachen. Meestal zet ik geen muziek op die bij mijn stemming past. Het werkt bij mij eerder andersom: door bepaalde muziek kom ik in een sfeer die deze muziek uitstraalt. Er is muziek van een zo hoog niveau, een zo grote hoogte, zoals de Mattheus Passion, Beethovens Grosse Fugue, late strijkkwartetten en symfonieën, Brahms ballades voor piano, de kwartetten van Schubert en Mozarts Requiem, dat ik die regelmatig moet horen.

Vraag: Waarom?

Antwoord: Daar heb ik behoefte aan, om haar schoonheid. Deze schoonheid inspireert mij in mijn vak, als een soort voedsel. Ik heb nog steeds zoveel bewondering voor de makers, ook al ken ik de muziek al heel goed. Hierdoor krijg ik dan een positief gevoel over de mensheid als soort, ondanks alle narigheid in de wereld. Ik voel me dan verbonden met mijn medemensen, ben blij mens te zijn. Datzelfde gebeurt ook bij andere kunstvormen, bij goede literatuur, schilderkunst, architectuur. Een ander aspect is dat deze muziek mij inspireert om van mezelf in mijn eigen spel het beste te eisen en daardoor ook van mijn leerlingen. Om altijd tot het uiterste te gaan en niet tevreden te zijn met minder kwaliteit.

Vraag: Heeft deze muziek voor jou met religie te maken?

Antwoord: Je weet natuurlijk dat het een religieuze tekst is: ja dus. Maar voor mij is een werk als het Ave Verum van Mozart meer religieus dan de Mattheus Passion; als je niet religieus bent, dan zou je het daardoor worden! Met de Mattheus Passion heb ik dat minder.

Vraag: Wat is 'religieus' dan voor jou?

Antwoord: Voor mij is het een in mijzelf keren, terugtrekken, nadenken over wat voor mij waar is, denken over God. Religieuze muziek kan dat effect hebben maar ook andere muziek doet dat voor mij en ook andere vormen van kunst doen dat. Het hiermee bezig zijn is voor mij een vorm van religie.

Vraag: Is er een manier waarop je vorm geeft aan wat voor jou religie is?

Antwoord: Ik noem het een meditatief moment. Zowel luisteren als zelf spelen

en studeren is voor mij meditatie, in die zin dat alle aandacht volledig daarop gericht is en moet zijn en al het andere wordt buitengesloten.

Vraag: Is er ook een concrete vormgeving?

Antwoord: Bidden doe ik niet, in de gebruikelijke betekenis van dingen vragen voor jezelf. Ik vind dat niet zuiver, als ik problemen heb los ik die zelf wel op. Als bidden ook betekent nadenken over God, ja, dan bid ik wel.

Vraag: Hoe zie je dan het pro deo spelen in de kerk, dat je regelmatig doet?

Antwoord: Ik vind het belangrijk om dat wat ik doe, goed te doen. Nu, dit kan ik goed, ik doe er mensen een plezier mee; het koor zit anders zonder begeleiding. Ik vind het ook belangrijk om iets voor een ander te doen zonder dat er direct een prijskaartje aanhangt, dat zien we al te veel in deze maatschappij. En de kerken staan er slecht voor, wat betreft man/vrouwkracht en financiële middelen.

Vraag: Wat vind je van dit interview, heb je nog iets toe te voegen?

Antwoord: Ik vind het heel leuk, maar het maakt ook heel veel los.

Op dinsdagochtend 27 februari meld ik mij om 10.30 uur bij de kamer van JB in het Spinozagebouw. Terwijl ik mij aan de tafel installeer haalt hij voor ons koffie.

I. Achtergrondvariabelen

Naam	<i>JB</i>
Geboortedatum	<i>11/11/1946</i>
Opleiding(en)	<i>sociologie, filosofie</i>
Beroep	<i>docent universiteit</i>
Functie	<i>docent/onderzoeker universiteit</i>
Religieuze opvoeding	<i>van alles: RK, joods, en ook nog een prot. tik</i>
Lid kerkgenootschap, verleden ja,	<i>ooit RK</i>
heden nee	<i>-</i>
Actieve ervaring Passies	<i>neen</i>
Muzikale activiteiten	<i>piano</i>

Interview

Vraag: Waarom luistert u?

Antwoord: Mijn vader placht te zeggen: "De passiemuziek van Bach is er niet alleen voor in de passietijd," zodat wij thuis vroeger ook op andere momenten in het jaar naar deze muziek konden luisteren. Terwijl ik wel afstand genomen heb van het voornamelijk romantische repertoire dat vroeger thuis klonk, is mijn liefde voor Bach en voor de Mattheus Passion altijd aanwezig gebleven. Inmiddels heb ik daarvan vrij veel opnamen verzameld door geregeld de traditionele radiouitzendingen op te nemen. Zo heb ik uitvoeringen van Haitink, Chailly, Harnoncourt, Herreweghe etc.

Vraag: Hoe luistert u?

Antwoord: Als ik daarna ga luisteren neem ik me dikwijls wel voor ondertussen met iets anders bezig te zijn, maar de muziek wint het steeds weer, zodat ik heel geconcentreerd blijf te luisteren, ondertussen soms meeneuriënd, dikwijls met een tekstboek bij de hand.

Ik heb ook wel gedeelten in partituur, maar het notenlezen heb ik praktisch verleerd. In mijn jeugd heb ik wel pianoles gehad, maar ik kon altijd beter uit het hoofd spelen en improviseren dan van het blad spelen. Ik luister wel sterk technisch, vergelijkenderwijs, met volle aandacht dus. Ik word ook geraakt door de muziek, al is dat wel minder sterk dan vroeger, nu ik de muziek zo dikwijls beluister en zoveel beter ken. De passies zijn vroom, ernstig. Er wordt een drama uitgebeeld, waarbij tekst en muziek niet los van elkaar kunnen worden gezien. Het verhaal speelt de hoofdrol. Ik vind het ook buitengewoon oneerbiedig dat er geapplaudisseerd wordt na afloop, dat is volkomen ongepast. Ik heb grote bewondering voor een man als Bach; de manier waarop hij werkt met dissonanten en hun oplossingen is buitengewoon expressief. Bovendien is de Mattheus een werk van grote afwisseling met al die harmonische wendingen, en diversiteit in melodieën en ritmes.

Vraag: Mensen geven aan sterk geraakt te kunnen worden door muziek als deze, herkent u dat?

Antwoord: Ja, ik word nog steeds geraakt, al was de ontroering die zich uit in het krijgen van tranen in de ogen vroeger groter dan nu, zoals ik al zei.

Vraag: Waardoor precies wordt u ontroerd?

Antwoord: Vooral door de aria's, bijvoorbeeld *Erbarme dich* en *Mache dich mein Herze rein*.

Vraag: Brengt de muziek u in een andere stemming?

Antwoord: Ik raak wel in een ernstige stemming door het luisteren. Het geraakt worden is heel direct; ik denk dan wel dat het jammer is dat zo weinig mensen deze muziek kennen en ervan houden zoals ik. Ik zou het meer met anderen willen kunnen delen. Helaas heerst bij velen, ook onder vrienden van mij, de opvatting dat de passiemuziek vroom en christelijk is, waardoor het wordt afgewezen. Soms dwalen je gedachten toch even af tijdens het luisteren, dat is normaal. Die momenten brengen dan wel een sfeer van contemplatie, beschouwing, reflectie.

Vraag: Heeft deze muziek voor u met religie te maken?

Antwoord: Ja, deze muziek is ondenkbaar zonder religie. Ik noem mezelf een 'agnostisch katholiek'. De Mattheus volgt het evangelieverhaal, een menselijk drama dat door Bach vorm gegeven is. Het gaat over alles, over la condition humaine, over liefde en trouw, over wanhoop en verraad. Je hoeft Jezus helemaal niet als God te beschouwen om dit verhaal te kunnen waarderen. Het is wel belangrijk dat je bekend bent met dit verhaal. Door mijn opvoeding heb ik een katholieke achtergrond, versterkt door het gymnasium aan het internaat van de Jezuïeten van het Canisius College hier in Nijmegen. Mijn moeder was van Joodse afkomst, hoewel zij een katholieke opvoeding heeft gehad. Het jodendom speelde met name voor mijn vader een grote rol, hoewel hijzelf de zoon van een dominee was. Hij is katholiek geworden om met mijn moeder te kunnen trouwen. De 'protestante tik', zoals ik het noem, bleef bestaan en uitte zich in het luisteren naar veel dreunende orgelmuziek. Ik ben absoluut niet rancuneus en vind het zelf prettig dat ik deze achtergrond heb. Ik beschouw mijn verleden als een buitengewoon prettige bagage.

Vraag: U spreekt heel mild en met humor over uw jeugd, maar noemt uzelf agnost; hoe staat u nu zelf tegenover religie?

Antwoord: Ik hoop dat in mijn persoonlijk leven God en de religie geen rol spelen. Ik sla wel eens een kruisje voor een college voor driehonderd studenten, maar ik geloof niet in een hiernamaals en ik bid ook niet. Ik heb echter wel waardering voor het feit dat religie troost en houvast kan bieden aan mensen. Zo zijn bijvoorbeeld de begrafenisrituelen prachtig en zij kunnen veel steun geven. Ik leid geregeld mensen rond in Rome, en kom dan natuurlijk ook veel in kerken. Ik bezoek dan met hen graag de Mis in de kerk in Trastevere en ga dan ook te communie. Dat zie ik dan als een gezamenlijke maaltijd.

Maandagavond 26 februari om kwart over acht heb ik afgesproken bij mij thuis met JD. Hij is precies op tijd en wil graag thee. Terwijl ik thee zet vraagt hij wat ik nu precies studeer en zo komen we al snel terecht bij het interview.

Achtergrondvariabelen

Naam	<i>jd</i>
Geboortedatum	<i>10-05-1961</i>
Opleiding(en)	<i>VWO/geneeskunde</i>
Beroep	<i>arts</i>
Functie	<i>internist UMCN Radboud</i>
Religieuze opvoeding	<i>Nederlands Hervormd</i>
Lid kerkgenootschap verleden	<i>Nederlands Hervormd</i>
heden	<i>geen</i>
Ervaring passies	<i>nee</i>
Muzikale activiteiten	<i>piano, altblokfluit, accordeon, koor</i>

I. Interview

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: Mijn eerste kennismaking met de passiemuziek van Bach was toen ik een jaar studeerde aan de Vrije Hoge School en samen met een aantal van mijn medestudenten een uitvoering van de Johannes Passione bezocht. Later ging ik tijdens mijn studententijd regelmatig naar uitvoeringen van de Mattheus Passion in de Laurenskerk te Rotterdam. Ik leerde daardoor de muziek steeds beter kennen en waarderen. Ik herkende het koraal *O Haupt voll Blut und Wunden* al van heel vroeger; ik vond dat als kind al heel mooi. De Mattheus Passion is de muziek die mij voor het eerst sterk geraakt heeft, herinner ik mij. Ook de entourage in die prachtige kerk heeft daarbij waarschijnlijk een rol gespeeld. Als kind had ik eerst Algemeen Muzikale Vorming gehad en blokfluitles. Daarna had ik een jaar of zes pianoles en ook tijdens mijn studententijd nam ik af en toe les; op de faculteit was altijd wel een piano waar ik kon oefenen. Ook was ik lid van het Studentenkoor. Sinds kort heb ik een cd-opname van de Mattheus waar ik regelmatig naar luister.

Vraag: Hoe luister je?

Antwoord: Ik luister vaak via mijn pc naar muziek, soms als achtergrond, soms met aandacht. Thuis met jonge kinderen komt er van luisteren niet veel terecht; ik luister op mijn werkkamer, in de auto en sinds kort ook via de i-pod op de fiets. Ik merk dat ik dan heel geconcentreerd kan luisteren. Bij mijn vroegere bezoeken aan de uitvoeringen van de Mattheus was ik vol aandacht.

Vraag: Mensen kunnen sterk worden geraakt door muziek als de passiemuziek van Bach. Ken jij u dat ook?

Antwoord: Mijn gevoelens zijn dan: bewogenheid, ontroering, tranen in de ogen. Vooral dankbaarheid dat mensen (Bach dus) zo iets moois hebben gemaakt. Het verzoent je met je bestaan, brengt troost. Ik herinner mij dat de organist in de Laurenskerk dikwijls voor en na de dienst werken van Bach

speelde, hemels vond ik dat.

Vraag: Waardoor precies word je ontroerd, door welk bepaald fragment?

Antwoord: Het zijn vooral de aria's die mij sterk raken, zoals bijvoorbeeld *Erbarme dich*, en het slotkoor.

Vraag: Brengt de muziek u in een andere stemming? Mensen geven aan dat de muziek iets in gang kan zetten bij hen. Herkent u dat?

Antwoord: Ik zoek vooral muziek die bij mijn stemming past. Ik luister ook wel naar Latijns-Amerikaanse muziek en naar Jazz, hoewel deze mij minder weet te beroeren dan klassieke muziek. Gisteren ben ik naar een huisconcert geweest waar het kwintet van Schubert werd gespeeld. Dat is een van de meest ontroerende werken die ik ken.

Vraag: Waar ken je dat dan van, het is niet het meest voor de hand liggende stuk voor een pianist.

Antwoord: In mijn studententijd verzameld ik grammofoonplaten en maakt ik cassettebandjes van alles wat ik mooi vond. Ik heb de muziek niet van thuis uit meegekregen, want wij hadden maar drie grammofoonplaten toen ik een kind was, de Moldau, Eine kleine Nachtmusik en een pianosonate van Prokofiev.

Vraag: Even terug naar die stemming.

Antwoord: Muziek heeft een troostende werking en kan je uit een negatieve stemming halen. Daarvoor hoeft de muziek zelf niet vrolijk te zijn, het gaat erom of ik er door wordt geraakt. Bach is altijd fijn om naar te luisteren, maar zet mij niet speciaal aan tot grotere prestaties, wat mijn werk beterf. Er is wel sprake van een ander aspect: Het werkt relativerend om naar Bach te luisteren. Ik denk na over mezelf: 'je bent zoals je bent', 'je mag er zijn'; dat zijn acceptabele gedachten naast het enorme genie van een Bach en een Schubert. Muziek is de kunstvorm die mij het meeste raakt, ik weet niet waarom. Ik kan andere kunstvormen ook waarderen, maar bij muziek ben ik heel zeker in wat schoonheid is en wat niet.

Vraag: Heeft deze muziek voor jou met religie te maken?

Antwoord: Ja.

Vraag: Wat is religie dan voor jou?

Antwoord: Deze vraag heb ik sinds lange tijd terzijde gelegd. Ik kan mij niet meer vinden in de religieuze opvoeding die ik van thuis uit meekreeg en al helemaal niet in de nog veel meer orthodox protestante opvoeding die mijn vrouw heeft gehad. Ik zoek wel naar een morele orde maar vind die niet in de religie. Ik vind de vraag naar een hiernamaals niet relevant en denk niet dat er nog een andere leven is na de dood. Ik denk dat wij het zelf moeten doen, onszelf moeten zien te redden. Het allereerste begin is natuurlijk een mysterie. De eventuele aanstichter van die mysterie is er niet meer, is althans voor mij niet waarneembaar. De emoties die een Mattheus Passion oproept zijn mijns inziens echter toch meer dan een geval van interactie in ons brein.

Vraag: Religie betekent 'verbondenheid'. Herken je wel gevoelens van verbondenheid in je leven?

Antwoord: Ja, heel zeker, met mijn gezin, met de muziek, de natuur. Ik zeil graag en op het water, als alles meewerkt, voel ik dat wel. Ook in mijn werk kan dat gebeuren: opeens klikt er iets in het contact met een patiënt, waardoor voor zowel de patiënt als voor mij als behandelend arts veranderen.. Het gaat dan meestal over wat die patiënt is overkomen, wat zijn ziekte voor hem betekent. Patiënten zijn vaak heel open tegen hun arts, en vertellen hem soms meer dan aan een partner. Dat kan voor een arts heel waardevol zijn; hij kan er van leren, ook artsen kunnen ziek worden, kunnen lijden.

Vraag: Wat vind je van dit interview, heb je nog iets toe te voegen?

Antwoord: Het is heel leuk; eigenlijk is het iets waar je normaliter niet veel over praat.

Dinsdagavond 19.00 uur is de afspraak met JV, bij mij thuis. Ik bied hem koffie of thee aan, maar zo kort na het eten gebruikt hij liever niets. Wij beginnen meteen aan het interview.

Achtergrondvariabelen

Naam :	<i>JV</i>
Geboortedatum:	<i>1 September 1949</i>
Opleiding(en):	<i>Universiteit Lissabon, Universiteit Twente</i>
Beroep:	<i>Elektrotechnisch Ingenieur</i>
Functie:	<i>Ontwikkelaar bij NXP (Philips)</i>
Religieuze opvoeding	<i>Katholiek</i>
Lid kerkgenootschap	<i>Geen</i>
Actieve ervaring Passies	<i>Sinds 1982 elk jaar een Passion gezongen als lid Bachkoor</i>
Muzikale activiteiten	<i>Koorlid Bachkoor Nijmegen</i>

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: In Portugal waar ik ben opgegroeid bestaat totaal geen traditie rond de passiemuziek van Bach, zoals dat hier in Nederland het geval is. Deze muziek is daar vrijwel onbekend. Pas in 1982 toen in hier in Nijmegen lid werd van het Bachkoor heb ik de Mattheus (en Johannes) Passion leren kennen. Ik vind Bach geniaal: in alle dimensies, muzikaal, structureel, harmonisch is deze compositie (Mattheus) doordacht. De behandeling van de tekst, gekoppeld aan het lijdensverhaal is zowel in de recitatieven van de evangelist als in de koorgedeelten en aria's indrukwekkend. De luisteraar wordt door de tekst sterk betrokken bij het verhaal; het lijdensverhaal wordt als het ware naar de luisteraar toegespeeld. Sommige fragmenten in de tekst storen mij wel; zo ben ik niet van mening dat God een 'tuchtigende God' is. Ik ben rooms katholiek opgevoed en mij is ingeprent dat God streng en oordelend is. Mijn ouders hebben het slim aangepakt: zij bleven thuis en stuurden ons naar de kerk. (lacht) Tijdens mijn middelbare school was ik nog wel voorzitter van de Katholieke Jeugd!

Vraag: Hoe luister je?

Antwoord: Ik luister thuis ook wel naar opnamen van deze muziek, maar mijn beleving is toch het sterkst wanneer ik zelf meezing. Tijdens de repetities is het als balsem voor je ziel, dat je dit mag zingen.

Vraag: Balsem is genezend, helend. Werkt het zingen bij jou dan ook zo?

Antwoord: Ja, de spanningen vallen weg, alles valt op zijn plaats. Tijdens de concerten is er een extra dimensie: ik voel mij bevoorrecht dat ik aan zoiets prachtigs mee mag doen. Bij beide, repetities en concerten ben ik 100% geconcentreerd. Ik heb lang privé zangles gehad, waarbij ik ook veel Bach gezongen heb, o.a. *Mache dich mein Herze rein*, en *de Winterreise* van Schubert. Ik heb eenmaal meegedaan met een meezing Mattheus, in de Mozes en Aäronkerk in Amsterdam. Dat is een heel bijzondere beleving: je komt als totaal vreemden bij elkaar en binnen heel korte tijd ontstaat er een sfeer van jongens onder elkaar, een enorme verbroedering komt tot stand. Zo is Bachs

muziek in staat grote groepen mensen te inspireren.

Als ik thuis luister let ik erg op de kwaliteit van de uitvoering, ook met alle aandacht; ik doe daarbij geen andere dingen, zelfs in de auto luister ik niet naar deze muziek, daarvoor gaat Bach 'te hoog'. Mijn gedachten zijn dan vrijer dan bij het zelf zingen. Ik luister vaak met een tekstboek of partituur erbij. Herinneringen spelen dan een rol, ontroering ook.

Vraag: Hoe kun je die ontroering beschrijven?

Antwoord: Ik denk dan aan dingen van vroeger. Ik had een goed contact met mijn moeder. Zij kwam hier in Nijmegen regelmatig bij ons logeren en zij ging wel eens mee als wij de Mattheus zongen. Ik zag dan hoe zij daarvan genoot, ook al verstond ze geen Duits en kende zij deze muziek helemaal niet. Ze vond het prachtig en was ontroerd. Deze gedachten komen terug als ik naar opnamen luister. Bach ontstijgt het gewone 'vakwerk'; zijn muziek, en dan vooral de passies hebben een andere dimensie. Ik heb daar eerbied en bewondering voor.

Vraag: Waardoor precies wordt u ontroerd, door welk moment?

Antwoord: Ik schiet helemaal vol bij een koraal, het allerlaatste koraal van de Johannes, *Ach Herr, lass dein lieb Engelein*, zoiets liefs en troostrijks, waarbij ik moet denken aan mijn vader en mijn moeder en aan al die andere lieve doden.

Vraag: Brengt de muziek je in een andere stemming?

Antwoord: Na een repetitie of een concert ben ik totaal leeg en uitgeput, maar zeer voldaan, als na twee en een half uur sporten. Het luisteren brengt rust en ontspanning. Ik ben 'zwaar' bêta; dingen moeten kloppen. Muziek van Bach laat altijd iets extra's zien: je haalt er steeds meer uit. Ook na oneindig vaak te hebben gezongen blijf je nieuwe dingen ontdekken. De basis, het vakwerk, dat zijn de dingen die kloppen, daarboven zijn steeds meer lagen. Hoe je ook analyseert, je kunt niet de vinger leggen op dat extra iets, dat ontstijgt aan onze waarneming. Het blijft een mysterie. Soms zie ik ook humor, zelfs in de Mattheus: zoals bij het nabootsen van de kraaiende haan, in de scène met het verraad van Petrus. (lacht vertederd)

Vraag: Heeft deze muziek voor jou met religie te maken?

Antwoord: Ik weet natuurlijk dat Bach een vroom man was en dat het werk gebaseerd is op religieuze teksten. Maar zelf heb ik niets meer met de kerk, sinds ik op mijn vijftiende zag hoe de bisschop de wapens voor de oorlog heeft gezegend. Dit kon ik niet rijmen met religie. Ik heb de kerk toen vaarwel gezegd, heb militaire dienst geweigerd en ben in 1972 gevlucht naar Nederland, samen met mijn eerste echtgenote. Toen ik pas in Nederland was heb ik me meer voor politiek geïnteresseerd dan voor muziek.

Vraag: Heb je andere manieren gevonden om vorm te geven aan je spiritualiteit, zoals Madeleine doet met haar Zen?

Antwoord: Ik heb mijn zoon vanuit de algemeen humanistische waarden, waar ik zelf ook naar leef, opgevoed. Ik bezoek alleen op vakantie in het buitenland kerken, om de kunst, geschiedenis en architectuur. Alles wat je dichter bij jezelf brengt is voor mij 'religie', 'spiritueel'; dat is muziek ook, maar ook de

schoonheid van een mooie wiskundige formule, een goed gesprek met Madeleine of goede vrienden, museumbezoek, kunst in het algemeen; mogelijkserwijs ga ik eens een paar dagen doorbrengen in een klooster. Mij raakt sterk de ten hemel opneming van Titiaan die in de Santa Maria dei Frari in Venetië hangt, daar ga ik altijd weer opnieuw naar kijken. Onlangs zag ik voor het eerst de annunciatie van Fra Angelico, die ik al dikwijls in boeken had gezien maar nu pas in het Prado in Madrid; ook dat was een heel heftige ervaring.

Vraag: Zou je dit ook van die 'Ontstijgende' kunst kunnen noemen?

Antwoord: Ja, ook hier weer dat mysterie dat niet onder woorden te brengen is.

Vraag: Hartelijk dank voor het gesprek. Wat vind je van dit interview, heb je nog iets toe te voegen?

Antwoord: Graag gedaan. Ik vond het een heel leuk gesprek, de vragen zijn duidelijk en to the point. Zet je je verslag op internet? (verbazing en gelach van mijn kant).

Op woensdag 14-2-2007 wandel ik door de regen naar het huis van LC, ook in Nijmegen-Oost. L. zet verse koffie, ontruimt haar tafel voor mijn schrijfwerk en om 11.10 beginnen wij aan ons gesprek.

I. Achtergrondvariabelen

Naam	<i>lc</i>	
Geboortedatum	<i>1946</i>	
Opleiding(en)	<i>PABO, WO pedagogiek</i>	
Beroep	<i>eerder orthopedagoog, schoolbegeleiding</i>	<i>WAO,</i>
Functie	-	
Religieuze opvoeding, zo ja, welke	<i>rk</i>	
Lid kerkgenootschap, verleden	<i>rk</i>	
Lid kerkgenootschap, heden	-	
Actieve ervaring Passies	<i>nee</i>	
Muzikale activiteiten	<i>altblokfluit, muziekcursussen</i>	

Interview

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: Ik ben opgegroeid met klassieke muziek en met de Mattheus Passion. Het was thuis traditie om op Palmzondag de uitzending op de radio te beluisteren. Mijn vader volgde de muziek dan altijd met zijn tekstboek in de hand. Hij werd er sterk door ontroerd; dat maakte indruk: wij als kinderen zagen zijn tranen wel, maar er werd niet over gesproken waar die ontroering vandaan kwam. Later kregen wij een grammofoon en werden ook opnamen van de Mattheus Passion beluisterd. Mijn vader was ook een groot Mozartliefhebber en –kenner. Een bijzondere herinnering is voor mij: ik mocht als kind van ongeveer tien jaar eens in mijn allerbeste handschrift enkele K.V. nummers overschrijven in zijn 'heilige mapje', waarin hij zijn administratie over Mozartopnamen bijhield. Toen ik volwassen werd ging ik zelf ook luisteren naar uitvoeringen van de Mattheus en later ook de Johannes, door het Bachkoor. De Mattheus wint het voor mij van de Johannes, niet in de laatste plaats door de herinneringen aan mijn vader. Ook luister ik wel naar cd opnamen, ik heb verschillende uitvoeringen. Soms heel geconcentreerd, met de tekst erbij, maar ook wel terwijl ik ander, licht administratief werk doe. Vanochtend heb ik voor het eerst geluisterd naar delen uit de Marcus en de Lucas Passion.

Vraag: Hoe luister je?

Antwoord: Als ik geconcentreerd luister ga ik helemaal op in de muziek; ik vind het prachtig, heel erg mooi, het geeft een groot luistergenot. Ik heb dan sterk het gevoel: hoe kan iemand dit maken? Ik heb grote bewondering en eerbied voor het genie van Bach, het is een wonder. Je kunt componeren leren, als een vak. Bij de luistercursussen die ik gevolgd heb, leerden wij over de thematiek en structuur van de composities; dat kun je in een schema neerzetten. Kennis en inzicht kunnen zo je luistergenot nog verhogen. Maar de diepe ontroering gaat naar je buik en je hart, die voel je ook fysiek; deze ontroering komt voort uit iets dat hoger gaat dan analyse en schema's, dat is niet onder woorden te brengen.

Vraag: Wat gebeurt er dan?

Antwoord: Ik krijg een gevoel van diepe dankbaarheid, dat ik van zulke prachtige dingen mag genieten. Dat zijn geluismomenten die ik ook ervaar als ik een bibliotheek in loop: al die boeken, al die cultuur, wat een rijkdom, waarvan ik mag leren en genieten. Ik voel dat dan soms lijfelijk: ik krijg er buikpijn van en het is een gevoel van opwinding: er is zo veel moois! Het esthetische speelt een grote rol in mijn leven, in muziek, literatuur, beeldende kunst, de natuur. Ik heb wel eens staan huilen bij het zien van koeien in een wei. Maar ook in heel gewone dingen in mijn huis bijvoorbeeld; lelijke dingen worden uitgebannen. Het tranen in de ogen krijgen bij het ervaren van schoonheid heeft ook te maken met mijn jeugd, met herinneringen, met nostalgie.

Vraag: Kun je aangeven waardoor precies je geraakt wordt, in de Mattheus en ook in andere muziek?

Antwoord: In de Mattheus is dat *Erbarme dich*, in de Johannes *Ruhet wohl*, maar ook bij Mozarts pianoconcert no 25, Schuberts Fantasie in f voor twee piano's en de *Winterreise*.

Vraag: Brengt de muziek je in een andere stemming, of kun je aangeven of muziek iets bij je in gang kan zetten, je kan inspireren?

Antwoord: Het is eerder andersom: ik zoek de muziek die bij mijn stemming van dat moment past. Soms heb ik geen bepaalde, of een neutrale stemming, dan zoek ik in mijn kast naar iets wat ik nog niet beluisterd heb, of ik kies een ander genre dan klassieke muziek, bijvoorbeeld Franse chansons, popmuziek uit de jaren '60-70, Nederlands cabaret, soulmuziek. Het is fijn om dan de muziek goed hard te zetten en mee te dansen in de kamer en ook wel mee te zingen. Anderzijds is het inderdaad ook wel eens zo dat ik door muziek in een bepaalde stemming gebracht kan worden, b.v. als ik Zuid-Amerikaanse muziek hoor krijg ik zin om te dansen en kom ik in een vrolijke stemming.

Ik lijd al elf jaar aan depressies: in die perioden heb ik geen zin in muziek: er komt niets binnen, er is een andere beleving van tijd en ruimte, mijn stemming kan dan dus ook niet veranderen. Ik ben dan heel sterk naar binnen gericht; muziek kan me dan zelfs irriteren.

Vraag: Heeft deze muziek voor jou met religie te maken?

Antwoord: Het begrip verbondenheid heeft voor mij sterk met muziek te maken. Muziek beleef je samen met anderen in een concertzaal. Het samen delen is ook vreugde en verbondenheid. Muziek is ons geestelijk voedsel. Ik heb onlangs een boek gelezen van de Dalai Lama waar ik ook die verbondenheid tegenkwam. Vragen als: hoe te leven, hoe met de mensen om te gaan, je in te leven in het lijden van de ander, en het lijden voor die ander daardoor te verminderen. Dit inspireert mij werkelijk. In het boeddhisme zit veel psychologie. Bewustzijn geeft inzicht. Dit is voor mij spiritualiteit: de verbondenheid met alles wat je omringt.

Vraag: Wat vind je van dit interview, heb je nog iets toe te voegen? *Antwoord:* Ik vind het een heel interessant interview en heel leuk om te doen. Op dit moment heb ik niets toe te voegen.

Maandag middag 12-2-2007 om half vier heb ik afgesproken met M.J. Zij belt aan om kwart over drie, omdat het atelier waar zij dan gewerkt heeft vlak bij mijn huis blijkt te zijn. Ik bied pepermuntthee aan uit de tuin en start meteen het interview.

I Achtergrondvariabelen

Naam	<i>mj</i>
Geboortedatum	<i>1953</i>
Opleiding(en)	<i>Apothekersassistente (MBO) Tehatex (HBO)</i>
Beroep	<i>Beeldend kunstenaar deeltijd</i>
Functie	<i>Administratief medewerker apotheek CWZ</i>
Religieuze opvoeding	<i>Katholiek</i>
Lid kerkgenootschap,	<i>neen</i>
Actieve ervaring Passies	<i>ja</i>
Muzikale activiteiten	<i>zingen</i>

II Interview

Vraag: Waarom luistert u?

Antwoord: Ik zing al sinds mijn vijftiende jaar in een Oratoriumvereniging, zodat ik al zo'n veertig jaar jaarlijks de Mattheus Passion zing, de laatste tijd afgewisseld met de Johannes Passion. Ik ben er mee opgegroeid; jaarlijks volgden wij thuis met een tekstboekje in de hand de uitzendingen op de radio en ook opnamen op grammofoonplaat. Het is een fijne herinnering. Wij zongen dan een aria als *Mache dich mein Herze rein* met zijn allen, mijn vader, mijn moeder, mijn twee broers, mijn zus en ik, naar hartelust mee.

Vraag: Hoe luistert u?

Antwoord: Als ik naar cd opnamen luister is dat in mijn atelier, waar ik schilder. Het atelier is mijn wereld, daar hoort de Mattheus ook bij. Deze sfeer is belangrijk voor mij. Thuis luister ik zelden of nooit naar muziek; een enkele keer volgen mijn man Jorge en ik met de partituur erbij de Mattheus, bijvoorbeeld in de paastijd, voordat we een concert geven. Ik luister natuurlijk ook tijdens de concerten, als wij als koor zwijgen en de solisten hun recitatieven en aria's zingen. Dit zijn dan de momenten waarop ik 'geheel van de wereld' kan zijn, zo kan ik opgaan in de muziek. Onze vorige dirigent heeft ons de betekenis van de koralen, die een meditatieve functie hebben uitgelegd. Sindsien zing ik ze met veel meer overtuiging. Natuurlijk is de kwaliteit van de uitvoering voor mij heel belangrijk. Ik verzamel uitvoeringen op cd en de meeste zijn heel goed. Soms vind ik een bepaalde stem onverdraaglijk.

Vraag: Wat doet u dan?

Antwoord: Ik vind dan dat hij/zij maar flink moet opschieten! (lachend)

Vraag: Mensen kunnen sterk worden geraakt door muziek als de passiemuziek van Bach. Herkent u dat?

Antwoord: Geraakt zijn is voor mij ook: vertrouwd zijn, thuishkomen, veiligheid en geborgenheid, aarden, jezelf kunnen zijn. Het heeft veel met vroeger thuis te maken. Het is als een soort heimwee, nostalgie, een gemis. Het komt regelmatig voor dat ik moet huilen bij de Mattheus kan mij ontroeren; bij het zingen kan ik een professionele distantie bewaren. Ook kan er een sterk gevoel

van opwinding ontstaan over de immense schoonheid van deze muziek.

Vraag: Wat doet u als dat niet lukt, en u toch moet huilen tijdens een uitvoering?

Antwoord: Dan slik ik een paar keer. En als dat tijdens het zingen is playback ik! (lacht)

Vraag: Waardoor precies wordt u ontroerd?

Antwoord: Mij trekken het meest de prachtige melodieën, zoals daardoor bijvoorbeeld de weergekeerde rust wordt uitgebeeld in *Mache dich mein Herze rein*, en de begin-en slotkoren. Ik vind het fijn om dan de op zich staande stemmen te volgen binnen de meerstemmingheid, bij de koralen bijvoorbeeld.

Vraag: Brengt de muziek u in een andere stemming?

Antwoord: Nee het is juist omgekeerd: ik zoek altijd de muziek die past bij mijn stemming van het moment. Als ik in een meditatieve en nadenkende stemming ben dan zoek ik muziek uit die daarbij past, en dat kan de Mattheus zijn. Deze sfeer pas heel goed bij mijn schilderwerk. Als ik vrolijk, uitbundig en opgewekt ben dan zoek ik daar weer passende muziek bij, dat kan dan ook een ander genre zijn, populaire, vocale muziek bijvoorbeeld.

Vraag: Heeft de passiemuziek voor u met religie te maken?

Antwoord: Mijn ouders hebben de kerk al heel vroeg vaarwel gezegd, toen ik een jaar of tien, elf was. Ik woonde toen in Roermond. Er was en bleef wel een priester-vriend, mijn ouders namen deel aan gespreksgroepen over oecumene". Ik heb deze tijd van veranderingen heel bewust als kind meegemaakt. Ik ben nu ook geen lid meer van een kerkgenootschap. Ik denk wel dat er iets is dat groter is dan wijzelf, maar ik geloof niet in een hiernamaals. Laat mij maar lekker met rust als ik dood ben. (lachend)

Vraag: Is er nog wel enige vorm van religie/spiritualiteit in uw leven?

Antwoord: Ja ik beoefen al jaren Zen; maandelijks in een groep onder leiding van een leraar en thuis dagelijks. En muziek roept ook een bepaald gevoel van spiritualiteit op.

Vraag: Bij actieve deelname als zanger/instrumentalist: is de beleving voor u anders wanneer u zingt/zong/speel(t)de?

Antwoord: Ik kan een onderscheid maken in drie verschillende manieren van beleving:

-Tijdens een concert beleef ik de muziek het aller hevigst; ik ben dan compleet opgegaan in de muziek en helemaal 'van de wereld', in volle 100% concentratie. Je bent dan met 150 mensen aan het musiceren voor een publiek van 1500 mensen, die intens genieten. Ik maak dan deel uit van dat geheel en geef actief mijn bijdrage; dat geeft een enorme kick.

-De repetities vind ik minder interessant, dat is gewoon hard werken, er wordt steeds afgetikt, opnieuw gedaan. Op die momenten ben ik veel minder betrokken bij de muziek; ik ga alleen omdat het moet en voor het uiteindelijk resultaat.

-Als ik thuis in mijn atelier de muziek beluister is dat een bron van inspiratie voor mij, zoals ik al gezegd heb. Mijn man en ik hebben eenmaal meegedaan met een 'meezing-Mattheus' in Amsterdam, een paar jaar geleden. Wij mochten toen behalve de koorpartijen alles, behalve de Christuspartij

meezingen. Dat was heel apart: ik kan de aria's dromen, maar het was heel verbazingwekkend dat ik ze niet kon meezingen! Zo complex is Bach.

Vraag: Wat vindt u van dit interview, hebt u nog iets toe te voegen?

Antwoord: Ik vond het een heel leuk interview; ik had een nare dag gehad en ben helemaal opgeknapt. (lachend)

De reacties en emoties die ik beschreven heb zijn niet exclusief voor de muziek van Bach. Ik kan ook ontroerd raken door andere klassieke muziek bijvoorbeeld *Ein Deutsches Requiem* van Brahms of bij de feestelijke *Messiah* van Händel. Ook populaire muziek kan mij ontroeren: muziek uit de jaren 60-70 bijvoorbeeld, als Simon & Garfunkle of Aznavour. Ik ga in mijn atelier emotioneler om met de muziek dan elders. Dat is mijn wereld en mijn sfeer, dus daar kunnen de emoties ook de vrije loop hebben en daar draai ik mijn muziek bij.

Op donderdag 15-2-2007 om 11.00 uur komt NB bij mij voor het interview. Van de aangeboden thee en koffie kiest zij een kopje thee.

Achtergrondvariabelen

Naam:	<i>nb</i>
Geboortedatum:	<i>09-09-1981</i>
Opleiding(en):	<i>VWO – WO (afgestudeerd drs.)</i>
Beroep:	<i>Orthopedagoog (werkzoekend)</i>
Functie:	<i>-</i>
Religieuze opvoeding	<i>Nee</i>
Lid kerkgenootschap	<i>Nee</i>
Lid kerkgenootschap	<i>Nee</i>
Actieve ervaring Passies	<i>Ja</i>
Muzikale activiteiten	<i>Van 7-17 jaar pianoles; Van 18 j.-heden koorzanger (verschillende koren) en sinds 3 jaar individueel zangles</i>

Interview

Vraag: Waarom luister je?

Antwoord: Het was bij mij thuis gebruikelijk dat er in de week voor Pasen naar de passiemuziek werd geluisterd. Ik vond die muziek wel erg mooi, maar ik ging mij er pas heel bewust in verdiepen, toen ik zelf als lid van het Nijmeegs Studenten Koor Alphons Diepenbrock de Johannes Passion mocht meezingen. Zo ben ik in die periode ook met een groep medebestuurders van het NSKAD naar een uitvoering van de Johannes gaan luisteren, en wel met de partituur op schoot, om er van te leren. Als de Mattheus of Johannes op radio en/of televisie wordt uitgezonden luister ik ook wel, hoewel niet continue, meer in fragmenten. Ik heb zelf nog geen opnamen, maar luister ook wel als ik bij mijn ouders thuis ben.

Vraag: Hoe luister je?

Antwoord: Bij het beluisteren op cd doe ik wel lichte klusjes, als was vouwen, opruimen, dingen die geen aandacht vragen. Bij het concert dat ik live heb bijgewoond was ik voor de volle honderd procent met mijn aandacht aanwezig. Ik vind de kwaliteit van de uitvoering wel belangrijk; mocht dat echter niet zo zijn dan probeer ik daar doorheen te luisteren naar wat wel mooi is gedaan en de muziek te blijven horen.

Vraag: Mensen kunnen sterk worden geraakt door muziek als de passiemuziek van Bach. Ken jij dat ook?

Antwoord: Ja dat is heel herkenbaar. Bij mij is sprake van opwinding en een geluksgevoel, dat ik dan wil delen met anderen. Ik zit soms wel tegen tranen aan, maar heb om de passiemuziek nog niet echt gehuild, wel bij andere muziek. Het is de schoonheid van de muziek die me raakt; bij de MP en JP zijn de tekst en de handeling heel belangrijk, maar de muziek doet mij toch het meest. De mooie melodieën, de afwisseling van snelle en opzweepende passages met meer rustige en meditatieve momenten, het contrast van dissonanten en harmonie, prachtig. Wat heel mooi is roept bij mij emoties op, ik kan er heel blij van worden, ik kan er zelfs geen genoeg van krijgen en wil

het anderen laten horen. Dergelijke gevoelens heb ik ook als ik in het bos wandel en de zon door de bladeren speelt, die schoonheid brengt ook een geluksgevoel teweeg.

Vraag: Waardoor precies word je ontroerd?

Antwoord: Het allereerste begin van de Johannes grijpt mij direct al aan, als eerst het orkest inzet en veel later pas het koor zal volgen. Daar hoor je al meteen een soort samenvatting van de sfeer het hele werk; het lijden is al aanwezig.

Vraag: Brengt de muziek je in een andere stemming?

Antwoord: Soms zit ik met heel veel dingen in mijn hoofd; de muziek kan dat losmaken, waardoor de emoties naar buiten komen. Zo heb ik eens erg moeten huilen bij andere muziek. Dat was een lustrumopname van door het NSKAD gezongen Magnificat van J. Rutter (Londen 1945) en wel 'Et misericordia' voor sopraansolo en koor. Het was na een intensieve muzikale periode met het koor, een periode die nu, na het concert, voorbij was. Dan ervaar je een leegte, en de muziek maakte mij dat gevoel van gemis en heimwee naar de periode die voorbij was duidelijk. Ik kan bij het luisteren naar muziek ook een gevoel krijgen van: wat maakt het allemaal nog uit? Muziek stijgt zover uit boven het alledaagse leven dat je eigen 'problemen' en kleine 'belangrijkheden' er minder toe doen, je kunt relativiseren. Ik denk dan wel eens: zou ik niet alleen nog maar muziek moeten gaan maken? Kan ik dat wel? Zang of directie; dat is toch het allermooiste om zoiets te laten ontstaan?

Vraag: Heeft deze muziek voor jou met religie te maken?

Antwoord: De thematiek in de passies is duidelijk religieus. Ik heb van thuis uit geen religie meegekregen, maar toch bid ik wel eens. Ik denk wel na over een bestaan van God. Mensen die wel een sterke religieuze overtuiging hebben vind ik prima, zij hebben daaraan houvast waarschijnlijk. Ik vind verhalen uit de bijbel ook vaak erg mooi en spannend. Ik voel ook compassie met het lijdensverhaal in de MP en JP. Of dat waar gebeurd is speelt voor mij geen rol. Het zou kunnen, tijdens het zingen voel ik dat wel zo. Ik voel duidelijk het lijden uitgedrukt in een fragment "*Und weinete bitterlich*".

Vraag: Heb je zelf bepaalde normen en waarden die je leven richting geven?

Antwoord: Ja, het is belangrijk dat mensen in harmonie met elkaar leven, dat je goed bent voor je medemens en elkaar helpt waar dat nodig is. Ik ken natuurlijk toch de Tien Geboden, en houd me ook aan de wetten en regels. Ik leef naar meer humanistische waarden.

Vraag: Is er een manier waarop je deze dingen vorm geeft?

Antwoord: Het bidden toch weer; ik brand geen kaarsen voor bepaalde gelegenheden e.d. Ik geloof niet in een God die naar me luistert of antwoord geeft, maar toch bid ik om dingen van me af te zetten, te verwerken. Ook wel voor mensen die het moeilijk hebben.

Vraag: Indien actieve deelname als zanger/instrumentalist: is de beleving voor u anders wanneer u zingt/zong/speel(t)de? Kun je uitleggen wat dan het verschil is?

Antwoord: Tijdens het zelf zingen bij de concerten ben ik gericht op de dirigent: wat wil hij/zij met dit stuk. Ik let op technische dingen als

ademhaling, uitspraak, ritme, dynamiek. Door deze honderd procent concentratie kan ik zelf niet optimaal genieten. In de gedeelten waar het koor niet zingt kan ik dat wel, evenals bij de repetities, dan kan ik meer ontspannen, en luister ik ook naar de andere stemmen, de instrumentale en vocale solo's, naar het geheel. Bij repetities geniet ik ook als het weer beter gaat dan de vorige keer, van de vooruitgang. Het samen delen van deze ervaring is voor mij steeds een belangrijk aspect.

Nijmegen 25-01-2007, donderdag 14.00, naar keuze van de respondent op zijn werkkamer, Spinozagebouw RU.

Achtergrondvariabelen

Naam	wb
Geboortedatum	1946
Opleiding(en)	Psychologie(functieleer gepromoveerd)
Beroep	Psycholoog
Functie	UHD Orthopedagogiek
Religieuze opvoeding, zo ja, welke	RK
Lid kerkgenootschap, verleden	RK, lang geleden
Lid kerkgenootschap, heden	geen; ik ben een heiden
Actieve ervaring Passies	nee
Muzikale activiteiten	dwarsfluit, kamerkoorzanger

Interview

Vraag: Waarom luistert u?

Antwoord: De radio staat altijd aan; en ik luister de hele dag naar klassieke muziek, ook tijdens mijn werkzaamheden. Alleen als mijn werk al mijn aandacht opeist gaat de muziek uit. Van thuis uit heb ik dit niet speciaal meegekregen, maar wel vanuit mijn studie aan het seminarie. In die tijd bezocht ik ook de uitvoeringen van de Passionen. Ik vindt vooral de combinatie van tekst en muziek aangrijpend. Ondanks het feit dat ik mijn religie ben kwijtgeraakt vind ik het nog steeds interessant om naar de Passies te luisteren.

Vraag: Hoe luistert u?

Antwoord: Ik oriënteer mij vooral op de tekst; ik heb die er ook vaak bij. De expressie van die tekst door middel van de muziek vind ik belangwekkend en prachtig. Als ik er voor ga zitten om geconcentreerd te gaan luisteren doe ik dat uit de behoefte aan bezinning.

Vraag: Wat gebeurt er met u tijdens het luisteren?

Antwoord: Ik zoek naar inzicht en verwantschap, over de tijd heen. Zo luister in gaag naar de, ofschoon vrij onbenullige, muziek van Chr. Ruppe, uit begin 19^e eeuw. Wat bindt mij aan deze mensen uit die tijd? Ik wil ze begrijpen.

Vraag: Mensen kunnen sterk geraakt worden door muziek, herkent u dat?

Antwoord: Bij muziek met tekst gaat het veel om zelfreflectie, nadenken over het eigen bestaan. Ik heb ook gevoelens van ontzag, bewondering, eerbied voor de kunstenaar die dit werk heeft gemaakt. Blijdschap ervaar ik niet zo zeer, dat is meer het geval bij andere muziekgenres. Je reactie op de passiemuziek van Bach is ook afhankelijk van je gemoedstoestand op het moment dat je luistert. Ik heb diverse malen kanker gehad en heb nu een stoma. Zo mag ik 's avonds laat, als het bezoek naar huis is en mijn vrouw is gaan slapen, graag naar muziek gaan luisteren: het helpt je over je droefheid heen, het maakt dat je kunt relativiseren.

Vraag: Waardoor precies wordt u ontroerd, door welk moment?

Antwoord: De Aria *Buss und Reu, Busse und Reu, knirscht das Sündenherz entzwei* is voor mij het meest aansprekend. Het luisteren is dan een

intellectuele worsteling: mijn commitment, wat doe ik ermee?

Vraag: Komt u daar dan uit?

Antwoord: Nee. En ik ben hierin niet alleen. Het is verbazingwekkend dat veel bekenden van mij (vroegere Rooms en) zoveel luisteren naar religieuze muziek, terwijl ze toch 'van God los' zijn. De meeste andere vocale muziek, vooral opera is qua thematiek pure onzin. Sinds de achteruitgang van de religie gaat ook de kunst achteruit: de meest natuurlijk thematiek was daar van oudsher God. Gelukkig zijn er nog veel mooie liederen die wel ergens over gaan en kamernmuziek die in haar abstractie weet te boeien.

Vraag: Brengt de muziek u in een andere stemming?

Antwoord: Ja, ik ben geïnteresseerd in de maker, in zijn tijd en context. Ik wil daar dan meer van weten, zoals ik al eerder aangaf, een soort intellectuele belangstelling dus. Bovendien brengt religieuze muziek voor mij als heiden nostalgische gevoelens met zich mee: je bent iets kwijt, en hoewel je blij bent dat kwijt te zijn geeft het toch een gevoel van verlies. Wat ik vooral meen te missen is de orde en de structuur in de contemplatie, die ik vroeger in mijn seminarietijd kende.

Vraag: Heeft deze muziek voor u met religie te maken?

Antwoord: Ja het paradoxale dus: ik ben mijn religie godzijdank kwijt, en toch voel ik dat door deze muziek als een verlies.

Vraag: Mensen geven aan dat muziek bij hen iets in gang kan zetten, herkent u dat?

Antwoord: Ja, we hebben het daar zojuist al over gehad: ik wil er meer van weten, ga er over lezen, zoek meer van die componist. Ook als anderen mij iets aanbevelen, dan bedenk ik: zij zien daar iets bijzonders in, ik zal het opnieuw en anders beluisteren om dat te ontdekken. Hoe complexer iets is, hoe dieper het kan gaan: je moet dan steeds opnieuw proberen er achter te komen wat iets voor jou betekent.

Vraag: Wat vond u van het interview? Hebt u nog iets toe te voegen?

Antwoord: Ik had wat moeite met de term 'spiritualiteit'. Ook als wetenschapper weet ik wel dat 'er meer is dan tussen hemel en aarde'. Maar wat dat is, weet niemand, ook diegenen niet die zich aanmatigen wel die wijsheid te hebben. Wat ik wel weet en beleef is dat muziek en poëzie een entourage bieden die mij op mijn plek zet. Ken je de gedichten van Elisabeth Eybers? Dat is een Zuid Afrikaanse dichteres. Het 'andere' Nederlands maakt de gedichten minder gemakkelijk toegankelijk, maar een plotseling inzicht is dan een heel bijzondere ervaring. Dat gebeurt ook wel met muziek. Het mysterie blijft gehandhaafd.